

SBM1003 Skovsgårde del 1

Kulturhistorisk rapport



Hørning (Sønder) sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.05. Sb.nr. 41.

Kulturhistorisk rapport for den systematiske udgravning af et to-skibet langhus fra den yngste del af yngre stenalder/tidlig ældre bronzealder samt omkringliggende gruber ved Skovsgårde i Hørning. Daglig leder Anja Vegeberg Jensen, november 2012.



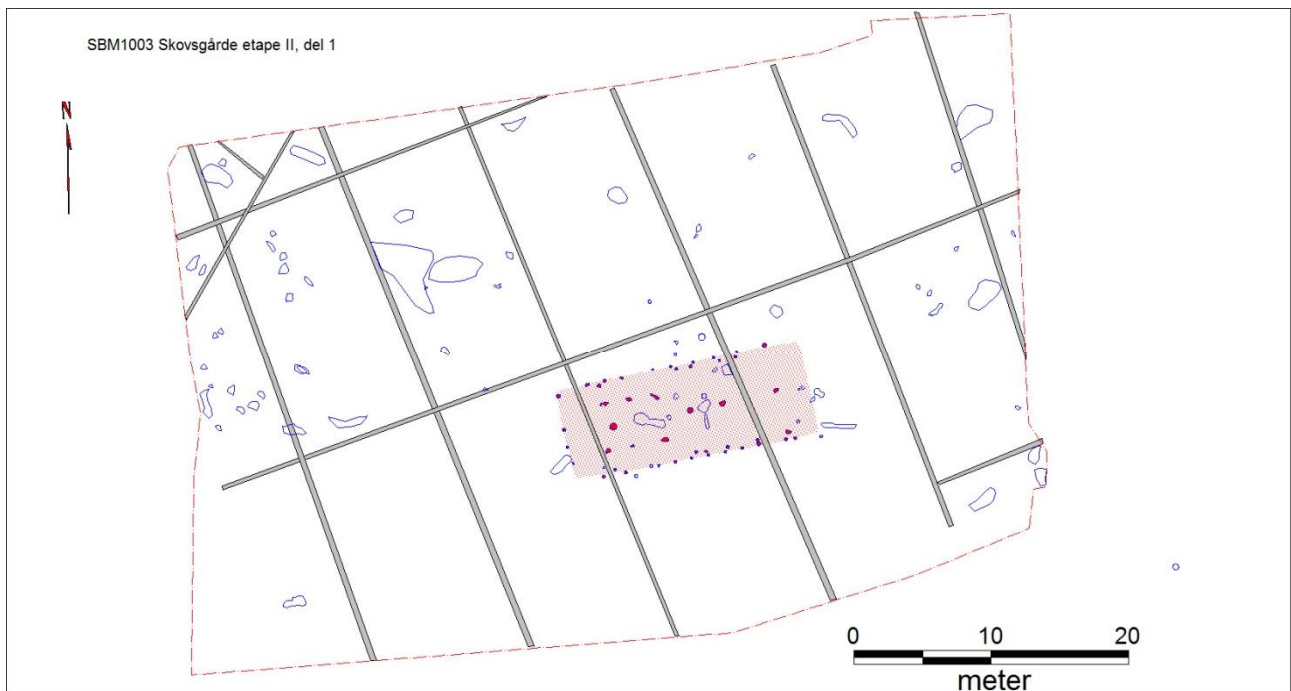
SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

| | |
|---------------------------------------|----|
| Abstract | 3 |
| Undersøgelsens forhistorie | 3 |
| Administrative data | 4 |
| Topografi, terræn og undergrund | 4 |
| Målesystem | 5 |
| Øvrige data | 5 |
| Udgravningsmetode | 5 |
| Undersøgelsens resultater | 6 |
| Fremtidigt arbejde på stedet | 12 |
| Tidstavle..... | 13 |

Abstract

Ved udgravningen af det lavtliggende areal på ca. 2400 m² blev der undersøgt et velbevaret to-skibet langhus med bevarede indretningsdetaljer, dateret til den yngste del af yngre stenalder/ældre bronzealder. Huset er lidt af en arkæologisk perle, fordi disse huse ikke optræder særlig tit i fundmaterialet. Dateringen af huset er udført på baggrund af hustypologi. Desuden gravedes en håndfuld omkringliggende gruber, hvoraf enkelte kunne dateres til yngre stenalder. En grube er en forhistorisk nedgravning, som kan have haft flere forskellige funktioner, eksempelvis som jordovn/kogestensgrube eller som affaldshul.



Figur 1: Her ses huset markeret med rød farve. Dræn er markeret med grå, mens øvrige anlæg er markeret med blå streg.

Undersøgelsens forhistorie

Udgravningen af arealet er foretaget forud for byggemodning af et knap 6 ha stort område. Det er anden og sidste etape af lokalplan 45. Området på ca. 2400 m² er udgravet som det første af flere planlagte udgravninger, da bygherre ønsker at påbegynde byggemodning hurtigst muligt.

Forundersøgelsen af SBM1003 Skovsgårde afslørede, foruden førromtalte hus, en hel del anlæg og huse fra yngre stenalder, som er registreret ca. 200 meter længere mod syd og sydvest.

Administrative data

Forud for byggemodning af nyt parcelhuskvarter har bygherre ønsket at få førømtalte delområde udgravet med henblik på snarlig igangsættelse af anlægsarbejde.

D. 20. november 2012 indsendes budget til godkendelse ved Kulturstyrelsen.

D. 21. november 2012 godkender bygherre budgettet.

D. 30. november 2012 godkender Kulturstyrelsen budgettet.

Bygherre: Skanderborg Kommune, afd. for Teknik og miljø, Vej og Trafik.

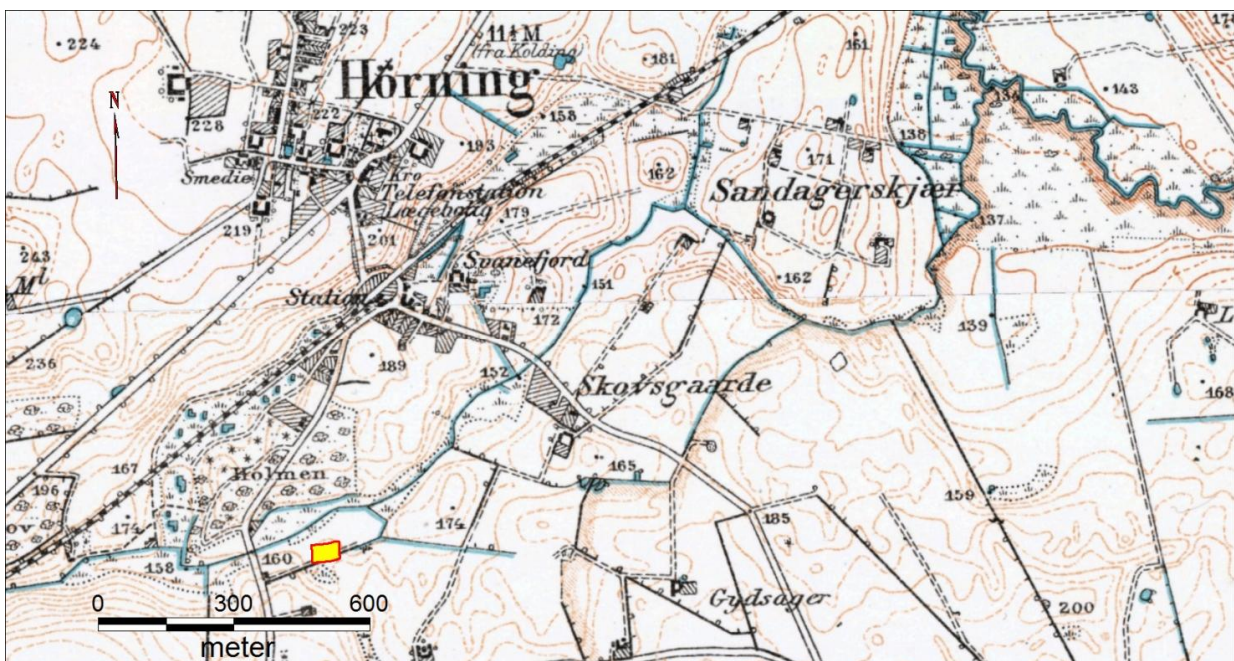
Kontaktperson: Herdis Jensen.

Ansvarlig for den arkæologiske undersøgelse: Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Dokumentationsmaterialet bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Topografi, terræn og undergrund

Det berørte område ligger i en lavning omkring kote 50 over DNN. Mod nord løber et mindre vandløb, kaldet Sommerbæk. Mod syd og sydvest rejser terrænet sig brat til omkring kote 58, mens terrænet mod øst er mere moderat i stigning.



Figur 2: Hørning by samt udgravningsfeltet i nederste venstre hjørne (markeret med gult).

På det udgravede område består undergrunden af let sandet ler. Kun i den allersydvestligste del af det afrømmede område er der noget mere sandet. Undergrunden var på udgravningstidspunktet meget våd, men dette forstyrrede dog ikke udgravningen af anlæggene nævneværdigt.

Der var drænet massivt i et sirligt system af rør, som lå med 20 meters mellemrum fra nord mod syd, og med 10 meters mellemrum fra vest mod øst.

Målesystem

Alle anlæg og grøfter blev opmålt med GPS i projektion Euref89 Zone 32. Herefter blev data konverteret til Mapinfo via ArkDigi.

Øvrige data

Den systematiske udgravning påbegyndtes d. 26 november 2012 og afsluttedes d. 30. november 2012.

Langhuset blev muldafrømmet totalt i forundersøgelsen, og har indtil udgravningen blev sat i gang, ligget under frostmåtter og presenninger. Dernæst blev der afrømmet en bred bræmme rundt i kanten nær langhuset, så feltet blev ca. 2400m² stort.

Arbejdet blev udført af Cand. Mag. Nanna Kirkeby, Cand. Mag. Kåre Gyldenløve, Cand. Mag. Audur Halldorsdottir samt Cand. Mag. Anja Vegeberg Jensen (daglig leder).

Maskinassistancen blev leveret af entreprenørfirmaet Jens Jørgensen A/S med maskinfører Christian Hedegård. Der var tale om en gravemaskine på bånd med en 2 meter bred skovl.

Vejrforholdene var præget af overskyet vejr og vekslende mængder af nedbør. Der var en enkelt tørvejrdsdag med omkring 5 graders varme. I løbet af ugen faldt temperaturen dog støt, så der sidst på ugen blev gravet i slud og med en temperatur omkring frysepunktet.

Anja Vegeberg Jensen stod for indtastning af data i MUD, Museernes udgravningsdatabase samt fundbeskrivelse.

Udgravningsmetode

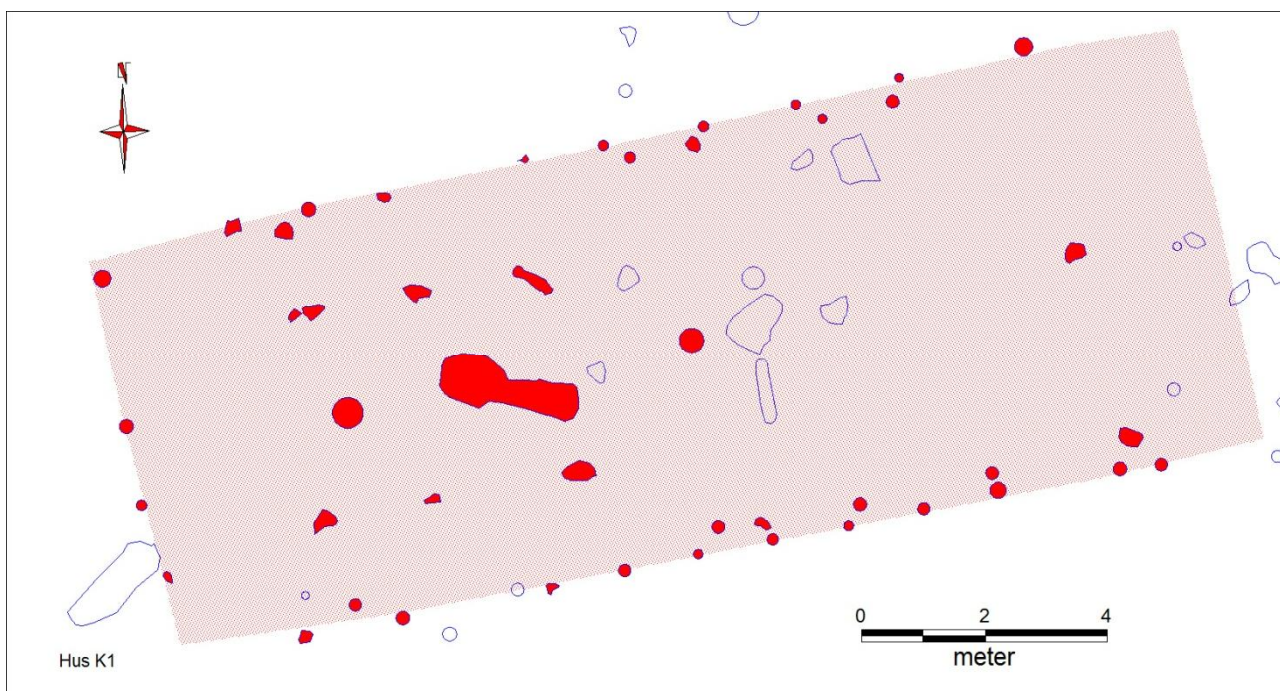
Formålet med udgravningen var at fastslå, om der skulle befinde sig yderligere bebyggelse ved det allerede erkendte langhus. Derfor blev der rømmet jord af i et bredt bælte rundt om huset. Der fremkom ikke yderligere huskonstruktioner, men derimod enkelte gruber, som dateres til oldtid/ynge stenalder. Alle anlæg blev GPS-indmålt, og alle anlæg blev snittet og tegnet i profil, eller beskrevet hvis det ikke kunne lade sig gøre at tegne dem. Særlige

anlæg, heriblandt huskonstruktionen K1, blev afrenset og fotograferet i fladen. Fund fra flade og snit blev indsamlet, og enkelte neolitiske anlæg blev tømt helt for at finde eventuelle yderligere genstande.

Undersøgelsens resultater

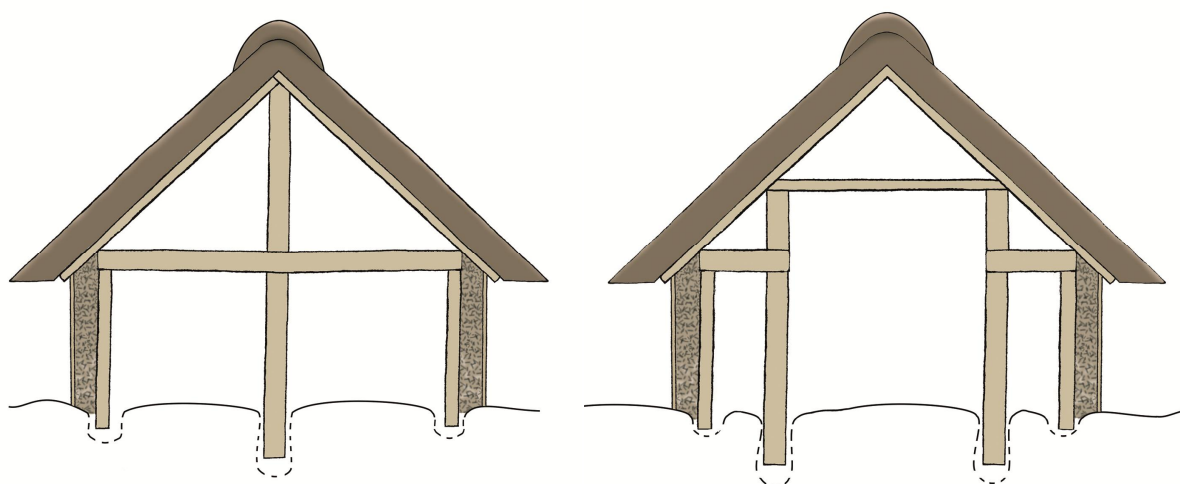
På de ca. 2400 m² blev der i alt registreret 114 anlæg, hvoraf 56 var stolpehuller. Herudover blev 3 anlæg tolket som en kulturlagsrest, 26 som gruber, 2 anlæg var ikke tolkbare, 23 anlæg viste sig at være natur og 4 anlægsnumre udgik. Der er anvendt 41 X-numre, hvoraf 16 er indsamlede jordprøver fra huset, 3 er fund af keramik og 22 er flintgenstande og -afslag.

Hus K1:



Figur 3: Hus K1 med markerede røde stolper. Kogestensgruben i midten er ligeledes markeret med rød.

Hustypen er et 2-skibet langhus, også kaldet midtsulehus, og er orienteret VSV-ØNØ. Midtsulehuset var den fremherskende hustype i yngre stenalder. I begyndelsen af ældre bronzealder går man over til at bygge husene med 2 tagbærende stolper stående i par, hvilket danner et 3-skibet hus. Denne nytænkning af huskonstruktionen kommer sydfra sammen med bronzens indtog i Danmark.



Figur 4: Her ses et tværsnit af et midsulehus samt et 3-skibet hus, som indføres i ældre bronzealder.

Hus K1 er 15,7 meter langt, dog er den østlige gavl ikke umiddelbart erkendbar, og måske har huset derfor været lidt længere. Bredden på huset er 6,8 meter, mens afstanden mellem de tagbærende stolper er hhv. 5,7 og 6,2 meter. Afstanden fra den vestligste midsule og ud til vestgavlen er 3,6 meter. I alt har ca. 106 m² været under tag. Vestgavlen består af 4 stolper, og er stort set ret i udformning. Muligvis kan manglen på stolper i den østlige gavl have at gøre med, at man har haft en anden gavlkonstruktion netop her. Ved flere huse fra denne periode er det sandsynligt at der har været en gavl af "åben-port" type, og at der netop derfor ikke har været jordgravede stolper som i vestenden af dette langhus. De to stolper, som hver især afslutter vægforløbene mod øst er kraftige i forhold til mange af de andre vægstolper, så en port i denne ende af huset er bestemt en mulighed.

Huset har 3 tagbærende midsulestolper, som alle er tydeligt erkendbare i fladen og dybe i snit. Diameteren på stolperne er hhv. 38, 50 og 56 cm, mens dybden er hhv. 44, 47 og 45 cm. Stolperne er noget diffust afgrænsede, og de har den samme fyld ud mod undergrund, dvs. lysegråt let sandet ler spættet med undergrund jævnt fordelt i hele laget. I stolperne observeres stolpespor fra de optrukne stolper, og disse er sortbrune med en del trækulsnister.



Figur 5: Hus K1 set fra øst.

Der er bevaret 33 vægstolper, der står relativt jævnt fordelt på nær i østgavlen, der som nævnt ikke er erkendbar ved stolpehuller. Stolperne står tydeligt frem mod undergrunden såvel i overfladen som i snit. I den sydlige væg står de yderste stolper med en afstand på 120 cm, og dette er ganske konsekvent mellem de 7 stolper, der her er tale om. I den nordlige væg er afstanden mellem de to vestligste vægstolper også 120 cm. Går man derimod længere mod øst i væggen, så stiger mellemrummet til omkring 160 cm. Denne afstand kan iagttages ved fire af stolperne. Måske er denne ændring i vægstolpeafstande en indikator for en udskiftning af et stykke væg.

Langs med væggen observeres i alt 11 stolper, som er let indtrukne i forhold til selve langvæggen. Alle de indtrukne stolper står forskudt for de reelle vægstolper, men visse steder parvis over for hinanden på tværs af huset. Dette har sandsynligvis at gøre med, hvorledes tagkonstruktionen er udført. Det formodes at man, omkring midtsulerne, har opbygget husets bærende skelet, hvor flere sæt tværgående stolper således hviler på de indtrukne stolper. Derved tager disse stolper meget af tagets vægt væk fra vægkonstruktionen, som så kan udføres i en knapt så svær udgave.

I vestenden af huset ses 6 aflange stolpehuller, placeret med 3 styk på hver side af midtsuleaksen, og som er nedgravet ca. 170 cm fra væggen og ca. 160 cm fra den tagbærende stolpeakse. Funktionen af disse stolper er ikke klarlagt, men man kunne forestille sig, at de er funderingen til en form for bænk eller briks. Denne fortolkningsmodel

er brugt på et stort set identisk materiale fra Hemmed Kirke på Djursland (N. A. Boas, JDA 1991, Hus III) samt på et fund fra Vejen (E. Hertz, Mark og Montre 1997). Det skal ligeledes tages med i betragtningen, at der midt mellem den vestlige og den midterste tagbærende stolpe har ligget en kogestensgrube.



Figur 6: Her ses kogestensgruben i hus K1 i snit.

Kogestensgruben var ca. 2 meter i længden, men dybden var noget uens i snitforløbet. I den nordvestligste ende var gruben kun omkring 5 cm dyb, og bestod af gråt til mørkegråt, lettere omrodet fyld. I den sydøstlige ende var dybden 37 cm, og i den mørkegrå fyld var der mange ildskørnede sten i bunden af anlægget. Her ved gruben har madlavningen sandsynligvis fundet sted, og dermed har der været varme til de bænkede mennesker og ikke mindst lys til andre huslige gøremål. I den øverste del af kogegrubefylden lå 15 flintafslag, heraf 2 med retouche, samt et stykke groft magret keramik, som var let sekundært brændt. Et decideret ildsted er ikke påtruffet.

Kogestensgrube

Kogestensgruber er fortidens kuglegrill, hvor man har tændt op og stegt på eftervarmen i en lukket beholder. I stedet for grillkul og tændvæske har de tændt bål i et hul i jorden og varmet sten op. Stenene har så afgivet varme til stegen, og hullet blev lukket med græstørv eller bare til dækket med jord. Fortidens mennesker har nok haft stegen pakket ind, så den ikke knasede alt for meget, når den efter et par timer i jorden var gennemstegt og klar til servering.



Figur 7: Kogestensgrubens funktion.

Der er ikke fundet karakteristisk keramik i huset. Der er fundet en flintskraber i en indtrukken vægstolpe. Ellers består den fundne flint kun af ukarakteristiske afslag. Dateringen af huset hviler derfor på hustypologien, indtil C-14 dateringerne er på plads. Typologisk set er der flest lighedspunkter i huse, som dateres til den yngste del af yngre stenalder og den tidligste del af ældre bronzealder.

Andre interessante anlæg:

Her kan gruben A316 fremhæves. I det øverste jordlag lå der en del smuldrende granitsten, sikkert ildskørnede. Gruben indeholdt i dette lag 18 flintafslag, 2 skraberægge (heraf én ildskørnet) samt 1 hel skraber. Al flinten blev fundet på et relativt afgrænset område omtrent midt i gruben.



Figur 8: Skraber og skraberægge fra A316. Skrabere har været brugt til skind- og træforarbejdning.

I bundlaget lå 3 stykker groftmagret keramik. Ét af disse stykker havde ornamentik i form af to rækker såkaldte furestik, og kan således med en vis sikkerhed dateres til Enkeltgravskultur. Denne tidsperiode er, ved forundersøgelsen af etape II, fundet repræsenteret ca. 200 meter mod syd i form af en grube med karakteristisk ornamenteret keramik.



Figur 9: Keramik fra A316. Stykket med to rækker furestik ses til venstre.

Anlæg generelt:

Generelt var gruber eller gruberester den fremherskende anlægstype ved udgravningen. Også kogestensgruber eller rester af samme observeredes, og anlæggene var i øvrigt oftest var ganske lavbundede. Kun de helt reelle kogestensgruber havde en vis dybde. Stolper sås stort set kun lige ved hus K1, ellers var det et særdeles sparsomt antal, som lokaliseredes. Hus K1 må derfor siges at ligge usædvanligt rent, og de stolper, som er fundet omkring huset, hører efter al sandsynlighed hertil.

Fremtidigt arbejde på stedet

Undersøgelsen har påvist en bebyggelse fra en periode, hvor der ellers kun er registreret ganske få husfund, såvel lokalt som regionalt. Man har her haft en sjælden lejlighed til at undersøge en anlægstype, som i høj grad bidrager til at klarlægge og forfine hustypologien i overgangsperioden mellem yngre stenalder og ældre bronzealder.

Del 1 af udgravningen ved Hørning er nu færdiggjort, og dette område er derfor frigivet til byggemodning og videre anlægsarbejde.

Skanderborg Museum d. 13-12-2012

Anja Vegeberg Jensen, arkæolog

Tidstavle

År f./e. Kristus

